

Учебник для вузов. М., 2004. 9. Проблемы общей теории государства и права: Учебник для вузов / Под ред. В. С. Нерсесянца. М., 2002. 10. Конституційне право України Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка. К., 2000. 11. Теорія держави та права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К. 2006. 12. Балтаг Д. Общая теория права в вопросах и ответах. Учебное пособие. Кишинев, 2001. 13. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.1948 г. /Международное право в документах: Учебное пособие / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. М., 2002. 14. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 04.11.1950 г. / Международное право в документах: Учебное пособие / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. М., 2002. 15. Международный Пакт о гражданских и политических правах от 16.12.1966 г. /Международное право в документах: Учебное пособие / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. М., 2002. 16. Международный Пакт об экономических, социальных и культурных правах от 16.12.1966 г. / Международное право в документах: Учебное пособие / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. М., 2002. 17. Декларація Ради Європи «Про поліцію» / Політичний вимір діяльності МВС України (відповідь на виклики XXI століття) / За ред. Ю. І. Римаренка, Я. Ю. Кондратьєва. К., 2003. 18. Европейский кодекс полицейской этики / Політичний вимір діяльності МВС України (відповідь на виклики XXI століття) / За ред. Ю. І. Римаренка, Я. Ю. Кондратьєва. К., 2003. 19. Рекомендация 765 заседания Комитета министров государствам-членам Совета Европы по Европейскому кодексу полицейской этики от 19.09.2001 г. / Політичний вимір діяльності МВС України (відповідь на виклики XXI століття) / За ред. Ю. І. Римаренка, Я. Ю. Кондратьєва. К., 2003. 20. Закон Польщі «Про поліцію» від 06.04. 1990 р. 21. Конституція Польщі. 22. Уголовный Кодекс Республики Польша / Пер. с польского Барилевич Д. А. Минск, 1998. 23. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы стратегии и тактики деятельности. М., 1999.

Надійшла до редакції 17.10.07

А. О. Гаркуша

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРЗАХОДІВ У МЕХАНІЗМІ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ СОТ

Стадія виконання рішень Органу з вирішення спорів у Світової організації торгівлі (далі – СОТ) є одним з найбільш відповідальних етапів всієї процедури врегулювання суперечностей. Саме вона забезпечує виконання головної мети – встановлення або відновлення відповідного балансу переваг та поступок між країнами-учасницями СОТ. Однією з гарантій, що дозволяє змусити «країну-відповідача» привести введені нею заходи у відповідність із взятими на себе в межах організації зобов'язаннями, саме і є можливість застосування контрзаходів.

Проблема застосування контрзаходів у СОТ не вивчалася вітчизняною доктриною, натомість іноземна наука міжнародного права нараховує велику кількість авторів, таких, як Ф. Бреус, У. Дейві, Т. Зіммерман тощо, що присвятили власні наукові праці аналізу даного питання.

Завданням цієї статті є висвітлення головних особливостей механізму застосування контрзаходів СОТ та аналіз можливих нововведень, які б могли підвищити його ефективність.

Можливість введення контрзаходів як гарантія виконання рішення Органу з вирішення спорів СОТ стосується саме держав-членів, а не безпосередньо Організації. СОТ не має ніяких механізмів

мів впливу на своїх членів, не може вводити ніяких санкцій та, навіть, виступати з ініціативою щодо застосування таких санкцій [1, с. 17–18]. Ця особливість є проявом природи, первинної сутності СОТ, саме відсутність у неї наднаціональних повноважень закладається як основа її існування, саме на такі умови співпраці погоджувалися країни-члени ще за часів існування ГАТТ. У доктрині міжнародного публічного права існує позиція, згідно з якою ця особливість становить значний недолік системи (А. С. Смбалян, Г. М. Вельямінов), однак більшість авторів погоджується, що це скоріше неминучість та одна з необхідних умов існування торговельної організації світового масштабу (Т. Зіммерман, П. Ван ден Босхе).

Зі змісту ст. 22.2 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів [2] випливає, що поступки та інші зобов'язання може припинити лише держава, що вдалася до процедур врегулювання спорів. Проте буквальне значення приписів ст. XXIII ГАТТ [3] вказує на те, що вказані дії може вчинити не лише член, що ініціював процедуру врегулювання спорів, а й будь-яка інша країна-член СОТ. Посилання на ст. XXIII задля обґрунтування країнами-членами власного права призупинити поступки неодноразово зустрічалися в практиці СОТ. Держави наполягали, що такі повноваження має кожен учасник Організації незалежно від його участі в процедурі врегулювання спорів, оскільки дії порушника призводять до дисбалансу переваг та поступок усієї системи СОТ. Однак, хоча така концепція й відповідає, на думку деяких авторів, «духу» ГАТТ/СОТ, вона не отримала належної підтримки та розповсюдження. Отже, суб'єктом застосування контрзаходів у системі СОТ є лише та держава-член, що звернулася до Органу з вирішення спорів щодо ініціювання відповідної процедури.

Під час аналізу положень Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів виокремлюються дві мети, що ставить перед собою механізм застосування контрзаходів:

- відновлення та підтримання балансу поступок;
- стимулювання держав-порушниць привести заходи у відповідність до власних зобов'язань у межах СОТ;

Проблема досягнення першої мети полягає в тому, що дозвіл застосування контрзаходів певним чином шкодить тому загальному рівню лібералізації торгівлі, який було досягнуто в Організації. Тобто застосування контрзаходів однією державою щодо іншої має побічний вплив й на всіх інших членів СОТ [4, с. 4]. Більше того, можливі ситуації, коли буде спотворена безпосередня мета застосування контрзаходів – стимулювання держав-порушниць привести застосовані нею заходи у відповідність до власних зобов'язань у межах СОТ, оскільки таке становище негативно впливає одразу на обидві сторони конфлікту [5, с. 14]. Т. Зіммерман зазначає, що, призупиняючи поступки чи інші зобов'язання, країна-позивач за-

звичай шкодить власній економіці та окремим економічним гравцям в обох країнах, які не несуть відповідальності за відмову уряду країни-відповідача виконати рекомендації Органу з вирішення спорів належним чином [6, с. 80].

Проблемність досягнення другої мети стосується часу та розмірів відшкодувань. Спонування, спрямовані на те, щоб привести заходи у відповідність до зобов'язань за СОТ, а отже, й виконати рішення Органу з вирішення спорів, є найбільш проблемним та довготривалим завданням механізму. Адже держава, дії якої є предметом розгляду в Органі з вирішення спорів, не відчуває впливу механізмів, що можуть стимулювати її до виконання рекомендацій третейської групи чи Апеляційного органу. Така ситуація призвела до того, що деякі науковці взагалі ставлять під сумнів доцільність Апеляційної процедури [7, с. 505], оскільки статистика свідчить, що її використання в багатьох випадках має на меті не з'ясування юридичних питань, а саме якомога довше затягнення процедури врегулювання спору та, як результат, якомога пізніше виконання рішення. І все це є, в першу чергу, наслідком відсутності в системі вирішення спорів СОТ механізмів відшкодування та штрафних санкцій за невиконання чи несвоєчасне виконання рішень Органу з вирішення спорів.

Країна, дії якої визнано такими, що не відповідають зобов'язанням за СОТ, повинна самостійно повідомити Орган з вирішення спорів про спосіб та час виконання відповідних рекомендацій. Згідно зі ст. 22 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів якщо протягом розумного періоду часу рішення Органу з вирішення спорів не виконується, сторони можуть узгодити взаємоприйнятний розмір компенсації. Практика застосування компенсацій свідчить, що під компенсацією мається на увазі надання відповідній державі певних поступок, вона має добровільний характер, тому за своєю сутністю не відрізняється від інших поступок між країнами-членами СОТ [8]. Якщо задовільна компенсація не погоджена протягом двадцяти днів, потерпіла сторона може просити Орган з вирішення спорів надати дозвіл на призупинення щодо відповідної держави поступок чи інших зобов'язань. Стаття 22.3 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів встановлює загальний принцип, згідно із яким призупинення поступок повинно відбуватися у межах того ж самого сектора торгівлі, в якому були виявлені порушення. Якщо це практично неможливо чи малоефективно – призупинення застосовуються в іншому секторі тієї ж угоди. І нарешті, у разі наявності серйозних обставин та неефективності призупинення поступок в межах відповідної угоди, Орган з вирішення спорів вправі надати потерпілій стороні дозвіл призупинити поступки чи інші зобов'язання щодо відповідної

держави за іншою угодою. На розвиток положень цієї статті представники Сполучених Штатів Америки багаторазово пропонували задля підсилення ефекту санкції застосовувати призупинення поступок за принципом «каруселі», коли список товарів, відносно яких підвищуються тарифи, щорічно змінюється. Стимулом у такому випадку виступає не лише певний економічний ефект, а й ситуація невизначеності та непередбачуваності торговельної політики для країни-порушниці.

Стаття 22.4 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів закріплює правило щодо відповідності масштабів призупинення поступок чи інших зобов'язань й розмірів збитків від анулювання чи скорочення переваг від наданих поступок. Рішення щодо призупинення приймається за принципом «зворотного консенсусу», тобто надається після надіслання відповідного звернення автоматично у всіх випадках, крім відхилення такого запиту шляхом консенсусу, або якщо відповідна угода прямо забороняє застосування призупинення поступок чи інших зобов'язань.

У випадку виникнення суперечок між сторонами щодо розміру збитків та обсягу призупинення поступок ст. 22.6 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів передбачає, що може бути створений арбітраж у складі первинної третейської групи або арбітра, призначеного Генеральним директором СОТ. Арбітражний розгляд повинен тривати не більше 60 днів, застосування будь-яких контрзаходів на час розгляду забороняється. На розгляд арбітражу можуть бути винесені лише три питання:

- чи відповідають обсяги призупинених поступок рівню анульованих чи скорочених переваг;
- чи не забороняє відповідна угода призупинення поступок;
- арбітраж також вирішує питання, якщо одна зі сторін оскаржує невиконання іншою стороною положень ст. 23.2 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів.

Стаття 23.2 закріплює головні правила, згідно з якими сторони:

- не повинні ухвалювати рішення відносно того, що порушення мало місце, що вигоди анульовані чи скорочені або що досягнення будь-якої мети охоплених угод ускладнене, інакше як шляхом врегулювання спорів відповідно до правил і процедур цієї Домовленості, та приймають будь-яке таке рішення відповідно до висновків, що містяться у доповіді третейської групи або Апеляційного органу, прийнятій Органом з вирішення спорів, або рішенням арбітражу, винесеному відповідно до положень цієї Домовленості;

– використовують процедури, передбачені ст. 21, для визначення розумного періоду часу з метою дати члену, якого це стосується, можливість виконати рекомендації й рішення;

– використовують процедури, передбачені ст. 22, для визначення рівня призупинення поступок або інших зобов'язань й повинні одержати відповідно до зазначених процедур дозвіл Органів з вирішення спорів до моменту призупинення поступок або інших зобов'язань за охопленими угодами у відповідь на невиконання членом, якого це стосується, рекомендацій і рішень протягом розумного періоду часу.

Ці правила мають важливе практичне значення, оскільки певним чином спрямовують лінію поведінки сторін спору та покликані звести до мінімуму можливі суперечності між країнами-членами СОТ під час розгляду справи.

Таким чином, у випадку несвоєчасного виконання рішення Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів передбачає два можливі наслідки: компенсації та призупинення поступок чи інших зобов'язань. Однак обидва вони діють як тимчасові заходи до моменту остаточного виконання відповідного рішення [2, ст. 3.7].

Компенсації не набули широкого застосування як контрзаходи, тому в доктрині неодноразово виникали ідеї можливості застосування «примусових» компенсацій [9, с. 335]. Натомість призупинення поступок хоча й не має широкої практики застосування, проте розглядається як головний наслідок невиконання рішення Органу з вирішення спорів. Важливість моменту отримання дозволу на призупинення поступок полягає в тому, що контрзаходи в межах СОТ мають «проспективний» характер, обсяг призупинення поступок нараховується з моменту закінчення «розумного періоду часу» для виконання рішення. Тобто сторона, щодо якої подано скаргу, має на меті зафіксувати цей момент якомога пізніше і саме для цього змушує країну, що скаржиться, проходити процедуру розгляду справи третейською групою та Апеляційну процедуру. Більше того, якщо загроза застосування контрзаходів не матиме відповідного впливу, то факт застосування контрзаходів може розглядатися як статус-кво та довгострокове вирішення проблеми, незважаючи на те, що теоретично право СОТ вимагає узгодження [5, с. 16].

Ще одна проблема полягає в тому, що призупинення поступок може мати позитивний ефект у разі застосування їх великою країною щодо меншої чи у суперечці між двома великими країнами, але воно може мати навіть зворотний результат у випадку введення такого контрзаходу малою країною відносно великої. Певна неефективність призупинення поступок та слабкість позиції у разі застосування цього контрзаходу країнами, що розвиваються, по-

рушують питання щодо запровадження певних змін до механізму застосування контрзаходів у межах СОТ [10, с. 99–101].

Запропоновані доктриною міжнародного права перспективні нововведення, що стосуються застосування контрзаходів до порушника домовленостей за СОТ, можна згрупувати у декілька категорій.

1. *Введення системи штрафів та механізму відшкодування збитків.* Проблемним моментом у такому випадку постає визначення розміру штрафів для кожного конкретного члена СОТ, оскільки це може спричинити ситуацію, за якої могутня держава зможе обирати або виконувати рішення Органу з вирішення спорів, або «купувати» собі право порушувати відповідну домовленість і надалі. Найбільш справедливим способом видається обчислення суми штрафу відповідно до обсягів економіки країни-члена, щоб мінімізувати дискримінацію найменш розвинених країн. Необхідно надати державі, інтереси якої порушено, право обирати між сплатою штрафу та призупиненням поступок, оскільки грошова компенсація в багатьох випадках може виявитися більш корисною, ніж ніколи незастосовувана або взагалі непридатна до застосування можливість призупинення поступок. Така система успішно діє в межах угод щодо вільної торгівлі, укладених США, за якими, наприклад, країні, заходи якої визнано такими, що не відповідають угоді, пропонують обирати між призупиненням відносно неї послуг чи сплатою штрафу у розмірі половини від обсягу можливого призупинення послуг. Найбільш слабким місцем механізму застосування штрафних санкцій є процедура їх примусового виконання. Вчені пропонують як рішення цієї проблеми змусити членів СОТ створити певний фонд, з якого безпосередньо і будуть проводитися відповідні розрахунки. І навіть у разі певних ускладнень із процедурою виплати штрафу завжди залишається резервний варіант – можливість призупинити поступки чи інші зобов'язання.

Відшкодування збитків також повинно стосуватися і зворотної ситуації, коли одна держава застосовує відносно іншої призупинення поступок, які в подальшому будуть визнані такими, що не відповідають угодам СОТ. У такому випадку необхідно зобов'язати відповідну країну сплатити репарації.

2. *Введення у механізм застосування контрзаходів концепції певної «ретроспективності»* задля стимулювання досягнення згоди між сторонами протягом нормального періоду часу. Сучасне становище, як було зазначено вище, не створює для країни-відповідача жодних обставин, що можуть спонукати її привести власні дії у відповідність із положеннями угод в межах СОТ. Більше того, «проспективна» спрямованість процедури, навпаки, підштовхує країну, що порушила свої зобов'язання, затягувати вико-

нання рішення всіма можливими засобами. З метою зведення до мінімуму цієї проблеми обчислення розмірів контрзаходу – грошових виплат чи компенсації – повинне проводитися не з дати, що встановлена як кінцевий термін виконання рішення, а з дати затвердження доповіді третейської групи чи навіть із дати заснування групи експертів. Оскільки за такої ситуації своєчасне виконання рішення не спричинить жодних негативних наслідків, виникає безсумнівний стимул врегулювати суперечливу ситуацію до закінчення «розумного періоду часу».

3. *Застосування поступового підвищення санкції залежно від терміну, протягом якого рішення Органу з вирішення спорів не виконується.* Подібна концепція була застосована ЄС у справі проти США щодо Корпорації зовнішньої торгівлі (Справа FSC) [3], де розмір тарифів на велику кількість товарів з США при початковій ставці в 5% збільшувався на 1% щомісяця. За мету в такому випадку береться усунення ситуації, коли тривале невиконання рішення стає прийнятним становищем та певною альтернативою підкоренню. За умови застосування поступового підвищення санкцій «плата за невідкорення» стає все більшою і це робить відповідний тиск на державу-порушницю та стимулює скоріше приведення власних дій у відповідність до угод СОТ.

4. *Застосування колективного призупинення поступок.* Не викликає сумнівів факт, що відносно розвиненої держави країна, що розвивається, навряд чи може ефективно використовувати такий стимулюючий інструмент, як призупинення поступок. Тому теоретики пропонують дозволити країнам-членам СОТ колективно застосовувати призупинення поступок до розвиненої країни у випадку порушення нею зобов'язань перед країною, що розвивається. При цьому зазначається, що повинні чітко дотримуватися положення стосовно відповідності обсягів анулювання чи скорочення переваг та обсягів відповідного призупинення поступок (ст. 22.4 Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів). При цьому отримання дозволу на колективне призупинення поступок повинне відбуватися автоматично у разі винесення рішення у справі на користь позивача (якщо позивачем є країна, що розвивається).

На сучасному етапі система виконання рішень Органу з вирішення спорів, що склалася в межах СОТ, значною мірою залежить від «доброї волі» її країн-членів. І саме найбільш активні держави-учасниці, багаторазово виступаючи позивачем чи відповідачем, зацікавлені у тому, щоб ця система функціонувала ефективно. Однак у деяких ситуаціях, особливо тих, що ускладнені політичним елементом, сторонам спору важко зберегти цей дух «доброї волі». Тому вкрай необхідною є модернізація всього механізму виконання рішень Органу з вирішення спорів. Засто-

сування зазначених нововведень, з одного боку, призведе до збільшення стимулюючого тиску на державу–порушницю, з іншого – демонструватиме, що виконання відповідного рішення в межах прийняттого періоду часу позбавляє державу–відповідача від застосування до неї будь-яких контрзаходів. Загалом, механізм виконання рішень в межах СОТ за роки свого існування продемонстрував цілком прийнятну ефективність, але одночасно з цим викрив низку недоліків. Мінімізація цих недоліків за допомогою вказаних нововведень – важливий крок уперед, який відповідає інтересам усіх держав-учасниць СОТ та безпосередньо інтересам самої Організації.

Список літератури: 1. Сибатян А. С. Международные торговые споры в ГАТТ/ВТО: избранные решения (1952-2005гг.). М., 2006. 2. Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 2, The Legal Texts: The Results Of The Uruguay Round Of Multilateral Trade Negotiations 354 (1999), 1869 U.N.T.S. 401, 33 I.L.M. 1226. 3. General Agreement on Tariffs and Trade 1994, Apr. 15, 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, The Legal Texts: The Results Of The Uruguay Round Of Multilateral Trade Negotiations 17 (1999), 1867 U.N.T.S. 187, 33 I.L.M. 1153 (1994). 4. WTO APPELLATE BODY REPORT: United States – Tax Treatment for Foreign Sales Corporations--Recourse To Article 21.5 of the DSU by the European Communities, AB-2001-8, WT/DS108/AB/RW, Adopted By Dispute Settlement Body, 29 January 2002. 5. Davey William. Implementation in WTO Dispute Settlement: An Introduction to the Problems and Possible Solutions//RIETI Discussion Paper Series 05-E-013 March 2005, 23 p., <http://ssrn.com/abstract=862786/>. 6. Zimmermann Thomas. Negotiating the Review of the WTO Dispute Settlement Understanding, MPRA paper № 4498, 16.07.2007, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/4498/>. 7. Butler Monica & Heinz Hauser. The WTO Dispute Settlement System: A First Assessment from an Economic Perspective, JLEO V16 №2. February 11. 2000. 8. WT/WGTI/W/134, 7 August 2002. 9. Pauwelyn Joost. Enforcement and Countermeasures in the WTO, American Journal of International Law, 94. 2000. 10. Davey William. Dispute Settlement in GATT, 11 Fordham International Law Journal, 51. 1987. 11. Breuss Fritz. Economic Integration, EU-US Trade Conflicts & WTO Dispute Settlement//European Integration online Papers (EIoP), Vol. 9, 2005. №12. 12. Van den Bossche Peter. The Law and Policy of the World Trade Organization: text, cases and materials, Cambridge: Cambridge University Press, 2005. XXXVIII. 13. Вельяминов Г. М. Порядок урегулирования споров во Всемирной торговой организации // Москов. журн. междунар. права. №1, 1999.

Надійшла до редколегії 25.10.07

О. В. Турута

НОРМОТВОРЧИЙ АСПЕКТ У ДІЯЛЬНОСТІ ОВС ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Основний Закон України створив конституційно-правову базу для подальшої законотворчої і нормотворчої діяльності державних структур щодо забезпечення прав і свобод громадян. На основі конституційних норм повинно удосконалюватися поточне законодавство про права і свободи людини і громадянина для реального втілення на практиці тих високих стандартів прав особистості, які сьогодні закріплені на конституційному рівні.